

ANDREJ SCHEGLOV

Skämtan om abbotar

*En översikt över diskussionen samt anmärkningar
beträffande skriftens ålder och karaktär*

Många läsare har varit förtjusta i den svenska medeltida satir som kallas för *Skämtan om abbotar* eller *Herr abbot* och som innehåller en humoristisk beskrivning av Herr abbots kläder, måltider och av hans skål för bland annat tornet i Babylon – att han ej falle – och för den stora klockan i Lund – att hon ej briste.

Denna satir har i dag blivit aktuell för medeltidsforskare eftersom intresset för äldre tiders känslöstämningar har ökat. *Skämtan om abbotar* är dessutom en intressant text med avseende på språk och stil, bland annat innehåller den några ord som är oklara och ovanliga i det medeltida svenska språket: nista, kolhuppad, muladryck.

Diskussionen om skriftens karaktär

Skämtan om abbotar upptäcktes och publicerades under 1880-talet av Gustaf Edvard Klemming.¹ En av dem som läste skriften var August Strindberg, och han uppskattade den.² Det var emellertid först vid 1900-talets mitt som *Skämtan* blev vida känd i Sverige som ett litterärt mästerverk och som en innehållsrik kulturhistorisk källa.³ Mot 1900-talets slut började även forskare utanför Sverige att intressera sig för skriften. Bridget Morris skrev en uppsats om den och översatte den till engelska.⁴ Man sammanställde en internationell antologi där verket

-
1. Gustaf Edvard Klemming, *Prosadikter från Sveriges medeltid* (Stockholm 1887–1889), s. 351–355, 362–363.
  2. Se August Strindberg, *Svenska folket I. Hednatiden – reformationen* (Stockholm 1912), s. 115–117.
  3. Se Erik Noreen, 'Skämtan om abbotar', *Svensk litteraturtidskrift* 4 (Stockholm 1941), s. 189–196; Per-Erik Wahlund, *Frändskaper. Aderton essayer* (Stockholm 1979), s. 57–79.
  4. Bridget Morris, 'Sources for a Swedish satire. Hær sigx aff abotum allum skemptan myklæ', *Scandinavian Studies* 62 (1991:2), s. 199–213. Artikeln och översättningen återtrycktes i Olle Ferm & Bridget Morris (eds.), *Master Golyas and Sweden. The Transformation of a Clerical Satire* (Stockholm 1997), s. 269–293, 232–234.

studeras utifrån historiska, kulturhistoriska och filologiska perspektiv.⁵ Några år senare översattes det till ryska.⁶

Man har fastställt att *Skämtan om abbotar* har en utländsk förebild. Klemming anmärker att skriften liknar den engelska satiren *Magister Golyas de quodam abbate* som skrevs under 1100-talet. Enligt Klemming måste *Skämtan* vara en översättning av ”något sådant främmande stycke”.⁷ Henrik Schück anser i sin tur att *Skämtan* är en översättning från latin.⁸ Dessa synpunkter godtas inte av Erik Noreen, som påpekar att det finns en viktig skillnad mellan de båda texterna: den svenska är kortare, vackrare och roligare. Därför måste *Skämtan* enligt honom räknas som en självständig skrift.⁹

Bridget Morris deltar inte i debatterna om *Skämtans* datering och härkomst, utan fokuserar på genretillhörigheten och tolkningen av några konkreta avsnitt. Beträffande dess förhållande till den engelska skriften om abboten har Morris ungefär samma uppfattning som Noreen: ”Although there are many similarities between the two versions of the satire about the sybaritic abbot, *Skämtan* is clearly an adaptation rather than translation.”¹⁰

Morris anser att en stor del av innehållet i *Skämtan* är en parodi på klosterregler. Abboten klär sig exempelvis i just de kläder han får ha enligt klosterregeln; den humoristiska effekten består i att han har alla kläder på sig samtidigt. Ännu ett exempel: Det var inte tillåtet för munkarna att äta mer än fem ägg på en gång. Därför förtär abboten flera ägggrätter vid sin måltid, och varje rätt är gjord på fem ägg.¹¹

Även Sven-Bertil Jansson jämför *Master Golyas* med *Skämtan* och kommer till slutsatsen att texterna är olika i många avseenden. Jansson menar att man för att ge en korrekt beskrivning av relationen mellan skrifterna måste betrakta dem som representanter för olika grenar (eller olika typer) inom en viss narrativ tradition. Jansson anser att texterna följer samma mönster, men att de skiljer sig väsentligt på

5. Ferm & Morris, *Master Golyas and Sweden*.

6. 'Šutka ob abbatač', översättning, inledning och kommentarer av Anastasija Kuzina & Andrej Scheglov, i *Srednie veka* 65, (Moskva 2004), s. 318–323.

7. Klemming, *Prosadikter från Sveriges medeltid*, s. 362.

8. Henrik Schück, *Svensk litteraturhistoria* (Stockholm 1890), s. 193.

9. Se Noreen 'Skämtan om abbotar', s. 190–191, 194–196.

10. Morris, 'Sources for a Swedish Satire', s. 202; Ferm & Morris, *Master Golyas and Sweden*, s. 273.

11. Morris, 'Sources for a Swedish Satire', s. 203–209.

detaljnivå.¹² Jansson tror att den svenska texten kan ha kommit till som ett resultat av en nedteckning av en muntlig berättelse.¹³

Det finns även de som uppfattar *Skämtan* som ett uttryck för skarp kritik mot den kyrkliga överheten eller som ett uttryck för en social protest. Olle Ferm återger i sin inledning till antologin *Master Golyas and Sweden* dessa uppfattningar om *Skämtan* samt påpekar att de har lyfts fram av historikerna Carl Grimberg och Thomas Lindkvist. I denna kontext skulle det vara på sin plats att påminna om något som Ferm inte nämner: den förste som lanserade uppfattningen att *Skämtan* bör betraktas som en skarp kritik mot den medeltida kyrkan var inte Carl Grimberg, utan August Strindberg. I sin bok *Svenska folket* (1912) nämner han skriften och beskriver den som en ”meningsyttring över klosterlevnadens förfall”.¹⁴ Strindberg redovisar dess innehåll och skriver följande:

Detta kan nu gälla som en karikatyr och vara roligt nog, men vi hava dessvärre en gruvlig bekräftelse på skildringens sannfärdighet i huvudsak genom den stränge reformatorn Olof Pettersons (Olaus Petri)¹⁵ predikan om klosterlevnaden. Han påstår helt öppet till klosterfolket och prästerskapet, att kyskhetslöftet är ett galet, lögnaktigt och oredligt löfte.¹⁶

Strindberg erkänner således att *Skämtan* kan uppfattas som ett komiskt verk. Men med tanke på den medeltida och äldre nutida kritiken av klosterlevnaden – särskilt den kritik som lyftes fram av Olaus Petri – finner Strindberg också ett seriöst budskap i texten. I detta avseende kan han betraktas som en föregångare till Grimberg och Lindkvist.

Det bör även anmärkas att uppfattningen om *Skämtan* som ett uttryck för folkets protester har formulerats av ytterligare två författare som inte omnämns i Fermens översikt. Det är historikerna Eva Silvén-Garnert och Ingrid Söderlind, som citerar skriften bland de källor som enligt deras mening bär vittnesbörd om social kamp i medeltidens och den äldre nutidens Sverige.¹⁷

12. Sven-Bertil Jansson, 'Skemptan. The tale and its transmission', Olle Ferm & Bridget Morris (eds.), *Master Golyas and Sweden. The transformation of a clerical satire* (Stockholm 1997), s. 295–318.

13. *Ibid.*, s. 312–314.

14. Strindberg, *Svenska folket*, s. 115.

15. Så i texten (författarens anmärkning).

16. *Ibid.*, s. 116–117.

17. Eva Silvén-Garnert & Ingrid Söderlind (red.), *Ett annat Sverige. Dokument om folkets kamp 1200–1720* (Stockholm 1980), s. 109–110.

Författaren till den här översikten håller emellertid med en rad andra forskare (Per Erik Wahlund, Olle Ferm och Sven-Bertil Jansson) om att *Skämtan om abbotar* är en mild satir och förtjänar att uppfattas som ett humoristiskt verk. Denna uppfattning kan med fördel illustreras med Sven-Bertil Janssons ord:

If Skempton is to be seen as a satire, it is a very good-natured one. The abbot is certainly guilty of gluttony and his disposition seems characterised more by *amor sui* than *amor Dei*. But, as in the fabliaux, the anticlericalism is not carried to excess; the abbot is simply a convenient figure round whom an entertaining story is constructed.¹⁸

När skrevs Skämtan om abbotar?

Klemming och Schück gör inga som helst försök att klargöra när *Skämtan* tillkommit, och Noreen slår fast att det inte finns några uppgifter som kan användas för att datera texten. Inte heller Morris försöker datera den eller reda ut när och av vem verket har skrivits.

Det är givetvis inte svårt att klarlägga *terminus ante quem*: *Skämtan* kan inte ha skrivits senare än omkring 1450 – det vill säga tiden då den äldsta av de bevarade avskrifterna gjordes. Men förhållandet kring *terminus post quem* är oklart. *Skämtans* eventuella förlaga, *Master Golyas*, är en mycket äldre skrift. Den svenska satiren kan ha tillkommit under 1400-talets första hälft eller under 1300-talet. En hypotes som har lyfts fram är att abbotens skål för ”den stora klockan i Lund” kan hjälpa oss att datera skriften. Om den stora klockan betyder konsturet i Lunds domkyrka, innebär det att *Skämtan* inte kan ha skrivits tidigare än på 1300-talets slut, med tanke på att konsturet tillverkades på 1380-talet. Den här hypotesen har dock tillbakavisats: ”den stora klockan i Lund” betyder förmodligen inte konsturet i Lunds domkyrka, utan hänvisar i stället till domkyrkans storklocka ”Maria Laura” som göts 1215 och var vida känd i Norden.¹⁹

Inte heller språket i *Skämtan* hjälper oss att klargöra när skriften tillkommit. Det står helt klart att några av uttrycken i den klingade ålderdomligt redan under den tid då avskrifterna gjordes. Vissa konstruktioner i texten är mer typiska för klassisk fornsvenska än för yngre fornsvenska. En sådan typ av ålderdomlighet i språket kan emellertid

18. Jansson, 'Skempton. The tale and its transmission', s. 303.

19. Se Noreen, 'Skämtan om abbotar', s. 193; Wahlund, *Frändskaper*, s. 67–68.

bero på en strävan efter att förstärka den humoristiska effekten. Detta noterar också Noreen: ”Eftersom nu abboten är andans man, tecknades hans dagliga liv i fraser, som är hämtade ur ärevördig, ålderdomlig religiös prosa.”²⁰ Även Wahlund anser att *Skämtans* språkliga ålderdomlighet beror på att den är en stilparodi. Wahlund menar emellertid att författaren anspelar på lagspråket snarare än på språket i den religiösa litteraturen:

Erik Noreen har i sin högst läsvärda studie inte brytt sig mycket om ordförrådet i ”Skämtan om abbotar” men däremot gjort en rad värdefulla stilistiska iakttagelser. Vad han framför allt fäst sig vid är det starkt arkaiserande draget i författarens prosa, och han framhåller särskilt att de possessiva pronomina i genitivkonstruktioner konsekvent placeras *efter* sitt huvudord. Det är ett stilelement från det gamla lagspråket, överantvarat till den med satiren om abbotens samtida landslag som den misskände Kristofer av Bayern stadfäste; under det att exempelvis rimkrönikorna och andaktslitteraturen i detta avseende har modernare ordföljd.²¹

Noreen och Wahlund ansåg att *Skämtan* skrevs under 1400-talet, inte långt före århundradets mitt. Ett försök att bestrida denna uppfattning gjordes i slutet av 1900-talet av Lars Wollin. Även han konstaterar att språket i verket måste betraktas som ålderdomligt för den tid då avskrifterna gjordes, men han påpekar att arkaiserande drag kan ha använts för att åstadkomma en satirisk effekt.²² Han noterar att textens författare använder det ålderdomliga systemet med fyra kasus som är typiskt för den klassiska fornsvenskan, och slår fast att en ålderdomlighet av denna typ kan ha olika förklaringar:

In *Skemptan*, as in most Old Swedish writing of monastic origin, or imbued with monastic elements, the classical Old Swedish inflectional system is largely maintained [...]. This means that the morphological state of the text is relatively archaizing for the period in which the manuscripts were written down – whether we should explain it as an ordinary instance of a stylistic pattern, common to (the genre of) contemporary Swedish prose, or as a reflection from previous stages of text tradition.²³

20. Noreen, 'Skämtan om abbotar', s. 194.

21. Wahlund, *Frändskaper*, s. 65.

22. Lars Wollin, 'The lord-abbot and his texts', Olle Ferm & Bridget Morris (eds.), *Master Golyas and Sweden. The Transformation of a Clerical Satire* (Stockholm 1997), s. 325.

23. *Ibid.*, s. 330.

Wollin tar upp frågan om sambandet mellan *Master Golyas* och *Skämtan*. Han analyserar följande typer av förhållanden: 1) *bound equivalence* (författarna menar och säger samma sak); 2) *free equivalence* (författarna menar samma sak men uttrycker sig på olika sätt); 3) *empty correspondence* (författarna menar och säger olika saker, men uppgifterna i den yngre skriften har på något vis förorsakats av uppgifterna i den äldre).²⁴ Wollin noterar att den latinska texten är betydligt längre än den svenska: 1 830 ord i *Magister Golyas* mot 568 i *Skämtan*. En del av texten i *Golyas* saknar motsvarighet i *Skämtan*, som i sin tur innehåller vissa avsnitt som saknar motsvarighet i *Golyas*. Wollin drar slutsatsen att motsvarigheterna mellan skrifterna är alltför många för att *Skämtan* ska kunna betraktas som en självständig skrift, men inte tillräckligt många för att den ska kunna uppfattas som en översättning. Han påpekar att de talrika överensstämmelserna dock vittnar om att det måste finnas ett direkt samband mellan dem. Av detta dras slutsatsen att *Skämtan* inte ska uppfattas som en originaltext eller en översättning, utan som en parafra. Denna typ av omarbetning av utländska skrifter var populär under Folkungatiden, medan översättning i ordets moderna mening var något man började med i Sverige först i slutet av 1300-talet, inom den birgittinska rörelsen.²⁵

Wollin antar att *Skämtan* tillkom under folkungatiden och måste respekteras inte bara för sin kvalitet utan även för sin ålder:

As a literary work Skemtpan has originated in hardly any other way than as a very independent, consistently performed and skilfully worked-out paraphrase of a slightly older, well-known Latin satire with similar content [...]. The traditional dating of Skemtpan to the later Middle Ages, as contemporary with the manuscripts, lacks support. Rather, the very genesis of the piece in a paraphrasing method of text formation strongly indicates its origin in the early 14th century Folkunga period, the time of the great "classical" paraphrases in Swedish literature. Accordingly, Skemtpan is probably roughly a hundred years older than generally suggested.²⁶

Det måste anmärkas att Wollins hypotes är intressant och att hans analys av texterna är en betydande insats i diskussionen kring *Skämtan om abbotar*. Sålunda kan vi konstatera följande: Wollin instämmer i Noreen och Wahlunds hypotes att de arkaiserande dragen i *Skämtan* måste uppfattas som ett resultat av författarens strävan efter att skapa

---

24. Se *ibid.*, s. 339–341.

25. *Ibid.*, s. 355.

26. *Ibid.*, s. 358–359.

en stilparodi. Han konstaterar att birgittinerna tillämpade ett för det medeltida Sverige nytt sätt att överföra texter från andra språk till svenska: att översätta dem ordagrant. Tidigare hade det varit vanligt att i stället göra fria bearbetningar (parafrafer). Det måste dock påpekas att de birgittinska översättningarna inte ersatte parafraferna helt. De båda sätten att försvenska utländska texter existerade parallellt även framöver i Sverige. Det svenska senmedeltida rimverket om Olav den helige tillkom exempelvis som en parafrafer på de isländsk-norska sagorna, och även den svenska dikten ”Om det gyllene året” var en fri bearbetning av en tysk dikt.²⁷

Det finns ytterligare en omständighet som är viktig för diskussionen om *Skämtans* datering; texten innehåller hädiska anspelningar på Bibelns svenska text. Jämför Noreens uttalande om detta:

Det inte minsta intressant och värdt med satiren är, att den gör troligt, att en avsevärd mängd folk i Sverige under den katolska medeltiden har varit förtrogna med bibeln i *svensk* dräkt.²⁸

Detta iakttagande kan leda oss till två olika slutsatser: 1) Om Wollins teori om tiden för *Skämtans* tillkomst är riktig, innebär det att svenskarna var bekanta med Bibelns texter på fornsvenska redan vid 1300-talets början; 2) Ett alternativ består i möjligheten att *Skämtan* skapades under 1400-talet, när birgittinerna redan hade producerat flera bibelöversättningar.

Det står alltså klart att Wollins teori inte får betraktas som en fullständig seger över de tidigare uppfattningarna om textens datering. Frågan är fortfarande öppen, och skriften kan vara skriven såväl under 1300-talet som under 1400-talet.

27. Det är intressant att även författarna till de nämnda parafraferna anmärker att de har bearbetat utländska verk:

Aff Nörges kroneca haffwer iak vtsökt
thz mich haffwer best aatnögt [...]
(SMD, Hft 3, Stockholm 1882, s. 313; jfr s. 380).

Thenna her ordh som y haffuenn nw hörtt
them haffuer enn tysk man for megh rörtt
Hann dictade them först wppå sitt måll
haffde iagh winn iagh drucke hans skäll [...]
(SMD, Hft 3, s. 469).

28. Noreen, 'Skämtan om abbotar', s. 196.

Skämtan och The Canterbury Tales: Några hänvisningar till tidigare forskning – och några nya fynd

Eftersom *Skämtan om abbotar* kan beskrivas som en mild antiklerikal satir är det intressant att jämföra den med andra verk där antiklerikala motiv uttrycks med lätt ironi. Ferm och Jansson nämner de franska anekdoterna – så kallade fabliaux där prästerskapet ofta tecknas i ett komiskt ljus men där ironin är relativt godmodig. Av särskilt intresse är emellertid likheterna mellan *Skämtan* och Geoffrey Chaucers verk *The Canterbury Tales*. Några av dessa likheter har noterats av Bridget Morris och Brian Patrick McQuire.²⁹ Jag har i min tur lagt märke till ett antal andra paralleller som inte har noterats tidigare.

Detta gäller exempelvis en jämförelse mellan Herr abbot och Chaucers abbedissa (*prioress*). Abbedissan beskrivs som en förnäm dam som är sedlig, gudfruktig, godhjärtad och medlidsam:

She was so charitable and so pitous,
She wolde wepe, if that she sawe a mous
Caught in a trappe, if it were deed or bledde.³⁰

I början verkar det som att abbedissan beskrivs på ett uppskattande sätt. Snart blir det dock tydligt för läsaren att abbedissans utbildning inte är särskilt fin och att hon i själva verket inte är så gudfruktig. Hennes franska är inget annat än den anglonormandiska dialekten som hånades av fransmännen. Inskriften på abbedissans radband "Amor vincit omnia" (Kärleken övervinner allt) är i själva verket ett välkänt citat från Vergilius och handlar om kärleken mellan man och kvinna.

Även abbedissans godhjärtade drag framstår i ett satiriskt ljus. Hon känner inte medlidande med människor utan med små hundar, som hon ger stekt kött och fint vetebröd – delikatesser som en stor del av folket inte kunde unna sig i 1300-talets England. Det är därför inte förvånande att det uppretade folket slog abbedissans hundar med klubbor. Det finns således en tydlig likhet mellan den anonyma svenska författarens abbot och Chaucers abbedissa. De båda gestalterna är trevliga och godmodiga, men de passar knappast för rollen som andliga ledare. De är helt enkelt vanliga människor som har sina svagheter.

29. Se Ferm & Morris, *Master Golyas and Sweden*, s. 82–85, 275.

30. Walter Skeat (ed.), *The Complete Works of Geoffrey Chaucer* (Oxford 1900), s. 5.

Även om parallellen mellan abboten och Chaucers abbedissa inte har noterats tidigare, har forskarna – Brian Patrick McGuire och Bridget Morris – lagt märke till likheten mellan abboten och en annan gestalt i *Canterbury Tales* – munken. Han är en skicklig häst-ridare och en passionerad jägare. På grund av detta ansåg Chaucer att munken förtjänade att bli abbot (*A manly man, to been an abbot able*).³¹ Munken är också välklädd och uppskattar god mat. Och hans flint lyser lika vit som den svenske abbotens (*His head was balled, that shoon as any glas*).³²

De tidigare forskare som har pekat på paralleller mellan de båda verken använde sig endast av Chaucers allmänna prolog. Emellertid finns det även i Chaucers huvudtext material som kan jämföras med det i *Skämtan*. Ett exempel är nunneprästens anmärkning att frosseri och dryckenskap kan leda till bedövning. Under medeltiden trodde man att skadliga ångor spreds från magen till hjärnan. Den här föreställningen har även präglat berättelsen om Herr abbot.³³

En intressant parallell till innehållet i *Skämtan* finns i gästgivarens epilog till nunneprästens berättelse. Den glade gästgivaren, som nyss har hört berättelsen om tuppen Chanticleer, anmärker att om nunneprästen vore en lekman så kunde han uppträda som en duktig tupp som behöver mer än sju gånger sjutton höns:

This was a mery tale of Chauntecleer.
 But, by my trouthe, if thou were seculer,
 Thou woldest been a trede-foul a-right.
 For, if thou have corage as thou hast might,
 Thee were nede of hennes, as I wene,
 Ya, mo than seven times seventene.³⁴

Chaucers ”seven times seventeen” är givetvis en hädisk anspelning på en vers ur Bibeln, liksom ”sju sinom och sjuttio” i *Skämtan om abbotar*. De satiriska handgreppen är desamma i båda fallen: författarna anspelar på det bibliska uttrycket på ett komiskt vis.

Ett drag som förenar de två verken är författarnas enkla, roliga och kraftfulla språk. Detta var rent av Chaucers princip som författare:

31. Ibid., s. 6.

32. Ibid., s. 7. Jämför Ferm & Morris, *Master Golyas and Sweden*, s. 275.

33. Jämför Skeat, *The Complete Works of Geoffrey Chaucer*, s. 274.

34. Ibid., s. 289.

Speketh so pleyn at this tyme, I yow preye,
That we may understonde what ye seye.³⁵

Likheterna mellan Chaucer och författaren till *Skämtan* består också i att de inte fördömer sina karaktärer utan snarare uppskattar deras levnadssätt. Ett exempel ser vi i Chaucers anmärkning angående den sybaritiska munken:

And I seyde, his opinioun was good.
What sholde he studie, and make him-selven wood
Upon a book in cloistre alwey to poure,
Or swinken with his handes, and labour.³⁶

Överlag kan vi konstatera att det finns flera likheter mellan *Skämtan om abbotar* och *The Canterbury Tales*. Vidare kommer jag att visa att det även finns paralleller mellan *Skämtan* och vissa svenska skrifter.

”*Sixua står å hålom håll*” – ännu ett gammalt svenskt humoristiskt verk?

I svensk medeltidsforskning har det påståtts att *Skämtan om abbotar* är Sveriges enda medeltida satiriska verk. Men är det verkligen så? I detta sammanhang vill jag påpeka att det finns en gammal svensk text som kan beskrivas som humoristisk och som i några avseenden kan jämföras med *Skämtan* – trots att det rör sig om en relativt kort text. Den finns bevarad i en handskrift på Uppsala universitetsbibliotek, och är nästan okänd.³⁷ Det finns i alla fall inga publikationer eller beskrivningar av den i svensk forskningslitteratur. Texten lyder så här:

Sixua ståår å hålom håll, och leeker trimp, tramp, medh fawtom, Så kom Magnus roande, och hade byckian i bawtom, Byckian sprangh i achterstampn och fälte Magnus i siönom, Nu är spörssmål, hålien skall bettala Magnus igen, anten then som Sixuan åttr, eller den som byckian åttr, eller den som båthen åttr. Respons: Hade ey Sixua stååt å hålom håll, och leekt trimp, tramp, medh fawtom, Så hade ey byckian sprungitt i achterstampn, och fält Magnus i sionom.

Några ord i denna miniatyrberättelse är oklara. *Sixua* är förmodligen ett svin, en sugga. Ordet kan vara besläktat med det finska *sika*, som betyder ”svin”. *Sixua* kan också vara ett egennamn, eftersom ordet står i textens början som subjekt, men saknar artikel. Det andra ovanliga

35. Ibid., s. 389.

36. Ibid., s. 6.

37. Uppsala universitetsbibliotek, B 1, pärmens främre insida.

ordet, *byckian*, betyder av allt att döma ”bocken”. Den *häll* på vilken *Sixua* står är en stock eller en sten med ett tomt utrymme inuti. Därför slår *Sixua* på den som på en trumma.

Texten har ett korn av seriöst innehåll i sig. Den illustrerar en juridisk princip: för en skada som förorsakas av ett husdjur måste djurets ägare svara. Men ”*Sixua*” är också ett skämt vars komiska effekt i hög grad består i att svaret, som i princip är logiskt och seriöst, formuleras på ett paradoxalt och roligt sätt. De två skrifterna, *Skämtan om abbotar* och ”*Sixua*”, har vissa gemensamma drag: de är trevliga, roliga och skrivna på rytmisk prosa. I båda texterna används märkliga och ovanliga ord och uttryck. I *Skämtan* är det nista, kolhuppade och muladryck som läsaren har svårt att tolka. I ”*Sixua*” är det *Sixua*, *byckian* och å hålom *häll*. Användning av sådana ord gör texten något svårbegriplig och förstärker den komiska effekten. Liksom i *Skämtan om abbotar* är språket i ”*Sixuan*” ganska ålderdomligt: ”å hålom *häll*, medh *fawtom*, *bawtom*, *holien*, *ått*”. Stavningen växlar emellertid mellan den senmedeltida och den äldre nutida: *then* – *den*. Användningen av märkliga uttryck och ålderdomligt språk är av allt att döma avsiktlig och vittnar om att båda texterna bör betraktas som stilparodier. Detta, tillsammans med det faktum att det seriösa innehållet i båda texterna är inneslutet i en komisk form, leder tankarna till vissa fragment av de medeltida lagarna, där det sker en liknande sammanblandning av det seriösa och det oseriösa. Så är till exempel fallet i den avslutande paragrafen i Östgötalagen:

Nu blir någons hynda löpsk, och hundar löper efter henne. Då skall ägaren stänga henne inne i nio dygn, och likaså hund. Bitar hundar, förrän han har lagligen stängt henne inne, skall den bonde som äger hyndan, böta därför; bita de, sedan han har stängt henne inne, skola de böta, som äga hundarna.³⁸

Det finns ett seriöst inslag i den här texten, om än så litet att lagparagrafen snarast får uppfattas som ett underhållande stycke. Också i själva lagen understryks det att innehållet i paragrafen om hundar är närmast oseriöst:

Nu tänke envar på sin lott av lagen. Nu är eder lagsaga lyktad och utsagd, med hund och med harvpinne; den börjar med det högsta och slutar med det lägsta.³⁹

38. Svenska landskapslagar. Tolkade och förklarade för nutidens svenskar av Åke Holmbäck och Elias Wessén 1:1 (Uppsala 1979), s. 227.

39. Ibid., s. 227.

Det seriösa och det oseriösa kunde sammanblandas i svenska medeltida stadgar. ”Spyabalken”, en avdelning i stadgan för Sankt Eriks gille, handlar om straff för dem som berusar sig och bryter mot ordningen vid gillesmedlemmarnas sammankomst. En del av ”Spyabalken” är skriven på vers, vilket stärker textens komiska effekt.⁴⁰

Vi kan alltså konstatera att *Skämtan* inte var den enda texten med ett humoristiskt innehåll i medeltidens Sverige. Också miniatyrberättelsen ”Sixua står å hålom håll” är en rolig text med liknande drag. De båda texterna har även en del gemensamt med de komiska avsnitten i svenska medeltida lagar och stadgar.⁴¹

Avslutande anmärkningar

Jag har här gjort en översikt över diskussionen om *Skämtans* karaktär och framfört mina egna synpunkter. I detta sammanhang har jag bland annat rört vid frågan om *Skämtans* ålder. Jag har argumenterat

---

40. *Her böriass spyja balken*

Hvilken brodher vidh bordh sither soffwer, böthe broder som soff i ortig stiger brodher pa bänk mz ffothom liggher ok soffwer böthe gillena ½ pund malth

Nu vardher broder drukkin ok drikker mera än honum goth göra kan sa ath han spyr pa gillisstwgu golff böthe gillena i pund malth ok allermannenom i öre päninga Om broder spyr vtthe i gardhenom böthe i tunno öll gillena

Nu kan sa händha brodher sik drwknan drikker, sa ath han pa gilliss golff ffallir böthe brodher som ffwl i pund malth gillena [...]

Nu ffaller broder pa gatwsten

Sa han stötthe sith skenoben

böthe broder ather i gen

½ tunno öl gillena sa han bliffwe ey men

Nu gör broder pa gillis golff ärendhe sin, som oloffligith är nempna böte brodher som giorth haffwer ii pund malth gillena, ok allermannenom ii öre päninga [...]

(Gustaf Edvard Klemming [utg.], *Småstycken på fornsvenska* [Stockholm 1868], s. 121–122).

41. Här vill jag göra en anmärkning beträffande en fråga som ställts i tidigare forskning: Använde medeltida människor humor på samma sätt som vi gör i dag? Olle Ferm hävdar följande: ”Så vitt jag kan bedöma fungerade humorn under medeltiden på ungefär samma sätt som i ett modernt samhälle” (Thorsten Sandberg, ”Visst skämtades det på medeltiden!” [Intervju med Olle Ferm], *Populärhistoria* 1998:5. Denna intervju citeras här enligt den digitala versionen <https://populärhistoria.se/vardagsliv/visst-skamtades-det-pa-medeltiden>, publicerad 25.5.2001, hämtad 27.9.2020). Man kan emellertid konstatera att det fanns vissa speciella drag i användningen av humor i det medeltida Sverige: det förekom komiska inslag i lagar och stadgar. Ur ett modernt perspektiv kan detta uppfattas som något ovanligt.

för tanken att Lars Wollins hypotes att *Skämtan om abbotar* skulle ha tillkommit under Folkungatiden kan ifrågasättas, och att den äldre uppfattningen – att språkets ålderdomlighet i skriften är ett avsiktligt stilistiskt grepp – inte får tillbakavisas. Trots att likheterna mellan *Skämtan* och den engelska skriften *Magister Golyas* är tillräckligt stora utesluter detta inte att den förra kan ha skrivits mycket senare. De hädiska anspelningarna på svenskspråkiga bibelcitats pekar förmodligen på att författaren har hämtat citaten från birgittinernas skrifter, vilket i så fall innebär att han skrev *Skämtan* under medeltidens slut.

En sådan uppfattning bekräftas även av parallellställningen av *Skämtan* och Chaucers *Canterbury Tales*. Likartade motiv och handgrepp i de båda skrifterna vittnar om att de kanske tillhörde en gemensam kulturell miljö. Detta innebär också att de kan ha präglats av samma tidsanda och tillkommit ungefär samtidigt – vilket betyder att *Skämtan* förmodligen är en senmedeltida skrift.

Tydliga gemensamma drag finns även mellan *Skämtan* och den korta skriften ”Sixua står å hålom håll”. I de båda texterna finns ett seriöst innehåll som inneslutits i en humoristisk form, och den komiska effekten förstärks genom användningen av ett ålderdomligt språk och ovanliga, märkliga ord.

Även utifrån ett socialhistoriskt perspektiv finns det skäl att uppfatta *Skämtan* som ett senmedeltida verk. Det var just under senmedeltiden som den litterära smaken förändrades i det svenska samhället. Modet med den höviska stilen i den svenska skriftmiljön ersattes då av ett mode med mustigare verk som var skrivna på enkelt och folkligt språk. Denna tendens ser vi tydligt i utvecklingen av de svenska krönikorna på vers, i övergången från den höviska *Erikskrönikan* till den grova men uttrycksfulla *Engelbrektskrönikan* och *Karlskrönikan*. *Skämtan* måste ha hört till samma epok som dessa senare rimverk.

I detta sammanhang är det på sin plats att påpeka att ytterligare en modern forskare – Brian Patrick McGuire – anser att *Skämtan* förmodligen är ett senmedeltida verk. McGuire uppfattar *Skämtan* som ett eventuellt resultat av den medeltida antiklerikala litteraturens utveckling:

Is there angry idealism behind the passage in Swedish about the vain abbot? I am not sure. Perhaps by the end of the fifteenth century monks and churchmen in general had become such ridiculous figures that they were not being taken seriously any longer. Certainly in the fifteenth-century Danish story of Brother Rus of Esrum, the devil in disguise, the traditional element of anger against monastic abuses, seems to have been replaced by pure delight in the telling of a good story. The same may be the case in our Swedish satire. If this is the case, then Church institutions are in danger not when there is criticism of them but when criticism gives way to seemingly harmless caricatures.⁴²

McGuire's anmärkning bekräftar än en gång att debatten beträffande *Skämtans* ålder inte är avslutad och att det fortfarande finns skäl att uppfatta skriften som senmedeltida. Argumenten till stöd för denna uppfattning är tillräckligt seriösa, och diskussionen måste alltså fortsätta.

---

42. Ferm & Morris, *Master Golyas and Sweden*, s. 93.